

Na život, a na dění vůbec, se můžeme dívat z různých hledisek. Tato hlediska buď nám pomáhají, abychom viděli život, skutečnost, tak jak je, tedy abychom ji viděli správně, ale mohou též zaviňovat, že ji vidíme jen částečně, anebo ji vidíme zkreslenou. Toto hledisko může být dáno buď přirozeným naším lidským tělesnoduševním ustrojením, buď našimi názory, city a zájmy, získanými vlivem výchovy a společenského prostředí. Jindy je náš pohled na skutečno zkreslován určitými obsahy našeho vědomí, získanými výchovou neb naším příslušenstvím k různým sociálním okruhům, straně, třídě, povolání, náboženské konfesi atd. Odtud jsme si osvojili různé předsudky, různá citová zaujetí, jež nám zbarvují skutečno, takže nejsme schopni je vidět takové, jaké je. Kdybyste se zeptali několika jedinců, náležejících různým politickým stranám, různým třídám nebo různým náboženským vyznáním, co si myslí pod pojmem např. demokracie, neb socialismus, neb pokrok, neb vlastenectví, byli byste možná překvapeni, jaká rozmanitá obsahová náplň se kryje pod tímž termínem. Neboť lidé do těchto termínů, do těchto slovních obalů, zřídka vkládají to, co je jejich přesně zjištěným vědeckým obsahem, nýbrž spíše své kusé zkušenosti, své polomlhavé názory, nejasné dojmy, své city, svá přání, své touhy, jež se ovšem liší od jedince k jedinci, takže si pak lidé, ač užívají týchž slov, nerozumějí. Anebo si všimněte, jak táž, např. politická osobnost se jeví jednou malá, jednou vynikající, podle toho, kterým stranickým měřítkem je měřena, jakými stranickými sympatiemi neb nesympatiemi je oceňována. Jsou tedy hlediska, která jsou jednak podmíněna přirozenou organicko-psychickou uzpůsobeností lidských jedinců, jednak vlivy společenského prostředí. Abychom se dopracovali správných a přesných poznatků o skutečnu, je potřeba, abychom podnikli určitou očištnou akci svého ducha, tj. abychom ducha zbavili všech zábran - pokud je to v lidských možnostech, jež by bránily vidět skutečno tak, jak je, abychom se uvarovali všech subjektivních vkladů, tj. nevkládali ze sebe do skutečna nic, co v něm není, a ovšem i, poněvadž hlavní metoda, jejíž pomocí dospíváme k vědecké pravdě, je metoda pozorování, tedy abychom svou pozornost dovedli upřít na podstatné znaky skutečna, nic z těchto podstatných znaků neopominuli a nespokojili se snad jen znaky vedlejšími, podružnými. To ovšem předpokládá jednak určitý cvik v pozorování, jednak určitou povšechnou orientaci v oné vědě, do jejíž oblasti pozorované skutečno náleží, neb z jejíhož hlediska chceme určité skutečno studovat. Nás zajímá, co na skutečnu je předmětem studia sociologie. Poněvadž předmětem studia sociologie je člověk nikoli jako individuum, nýbrž jako socius (sociologie), tedy, řečeno nejvšeobecněji a nejstručněji, sociologa zajímají jevy lidské sdruženosti, lidského sdružování, zespolečenštění, a ovšem i podmínky a výtvořiny tohoto zespolečenštění. Když se octne pohromadě více či mnoho lidských jedinců, a k tomuto „pohromadě bytí“ s bytostmi sobě podobnými je jedinec nutkán základním lidským pudem, pudem družným (Aristoteles řekl, že člověk je zoon politikon), vznikne celá řada společných potřeb (říkáme jinak: sociálních situací), jež nutkají tyto jedince, aby z toho mnohého vytvořili jedno, aby z toho chaosu, z toho „vedle sebe bytí“ mnohých lidských jedinců vytvořili řád, tj. aby se zorganizovali a z pouhé agregace (pohromadě bytí) vytvořili skupinu. Skupina už není chaos, skupina už je řád. Ten řád se vytváří pod tlakem společných potřeb v podobě jednotné mentality (společenství názorů, citů a snah) a v podobě jednotné funkce. Skupina je charakterizována jednotnou mentalitou (znak sociálně psychický) a jednotnou funkcí, jednotným vnějším činnostním se proječováním (znak sociologický). Tato jednota nemusí být absolutní. Ale musí se vztahovat na všechny věci týkající se skupiny. Členové rodiny, spolku, mohou být různých názorů náboženských, politických, ale musí být jednotní, solidární, když běží o zájmy rodiny, spolku. Těch společných potřeb, pod jejichž tlakem se to mnohé organizuje vjedno, v řád, je celá řada. Je to potřeba uživit se hmotně a uživit se duchovně, je to potřeba rozmnožovat se hmotně a rozmnožovat se duchovně, a je to potřeba hmotný i duchovní život obhájit proti rušivým živlům uvnitř působícím i z vnějšku zasahujícím. Tyto potřeby dávají vznik řádové úpravě mezihmotných, meziorganických, mezipsychických a mezičinnostních vztahů, jejímž výrazem jsou různá společenská zřízení: zřízení hospodářská a rodinná, zřízení kulturní upravující mezilidské vztahy uvnitř toho množství (řeč, právo, mravnost), zřízení kulturní umožňující jednotným, pro všechny platným a všem srozumitelným způsobem dorozumět se o světě vnějším, smysly vnímatelném (věda - za pomoci systému znaků racionálních, umění - pomocí znaků symbolických), a o světě smysly nevnímatelném (náboženství). Duchovní rozmnožování skupiny uskutečňuje se skrze

zřízení výchovná a všechna zřízení kulturu propagující (školství, tisk atd.) a obrana hmotného i duchovního života směrem dovnitř i směrem navenek je zajišťována zřízeními mocenskými (politickými a vojenskými). Potřebám společenským, vznikajícím při soužití mnohých jedinců, odpovídají potřeby individuální, hmotné i duševní. Každý jedinec potřebuje jíst, šatit se, bydlet, je vybaven instinktem sebeuplatňovacím, je nadán touhou zvědavostní, snahou poučovat a sdílet své zkušenosti s jinými atd. Ale to, jak tyto základní své potřeby bude ukojovat, nemůže být ponecháno jeho libovůli, má-li aspoň společenské soužití být možné, nýbrž je určeno, regulováno právě společenskou potřebou tak, aby se to dalo způsobem všem přijatelným, všem srozumitelným, pro všechny platným, čili jak tomu v sociologii říkáme, děje se pod společenskou normou. Jedinec, když funguje pod společenskou normou, funguje sociálně. Ovšem tyto společenské regulativy individuálního myšlení, cítění a chování nebyly tu hned a najednou. Vznikaly poněkud, často bolestným a pracným úsilím, za pomoci základních společenských procesů, procesu asimilačního, jímž jsou obrušovány a uhlazovány individuální odlišnosti, procesu socializačního, jímž jsou vytvářeny vyšší, nadosobní typy myšlení, cítění a chování, a procesu kooperačního, v němž jsou sjednocovány lidské činnosti k vytváření všeho toho, co člověk přidal k dílu přírody, která je tu sama od sebe, k vytváření jednotlivých složek kultury. Nic takového, jako je řeč, právo, náboženský systém, mravní kodex, nemohlo vzniknout úsilím individuálním, vše to je výsledkem kooperačního úsilí kolektivního tvoření. Protikladem procesu socializačního je proces individualizační. Jako tvrdá vláda prvního vede ke zkostratění a k potlačení individuální vynalézavosti a iniciativnosti, tak převládnutí druhého vedlo by k atomizaci. Ať jakkoli podléháme obecným normám výživy, šacení, bydlení, přece i proces individualizační hlásí se k svému právu. I když se celkový typ zachovává, existují přece individuální odchylky. Tak můžeme i na šacení vidět i zjišťovat vlivy základního procesu společenského, jakým je proces socializační a jeho protějšek, proces individualizační. A podobně i vlivy jiného procesu společenského, totiž procesu asimilačního. V sociologii rozlišujeme mezi akomodací či adaptací a mezi asimilací. Obojí znamená přizpůsobení se pod tlakem určité společenské normy. Jenomže při akomodaci (nebo adaptaci) běží jen o přizpůsobení vnějškové, při asimilaci však o přizpůsobení vnitřní, přizpůsobení názory, city a snahami. Voják, když obleče uniformu, přizpůsobí se nejprve normám vojenského zřízení vnějškově, aby si jej po určité době toto zřízení přizpůsobilo i niterně. Za protektorátu jsme se museli přizpůsobit vnějškově tlaku tohoto násilnického politického režimu, ač se v nás všechno niterně vzpíralo a ač jsme se mu niterně nepřizpůbili nikdy. Byla to určitá akomodace (adaptace), nikdy však asimilace. Obdobně doklady akomodace, případně asimilace může si už každý snadno v životě vyhledat sám. Pokud běží o náš duševní život, zdálo by se, že tu jsme v oblasti, v níž jsme nejvíce sví, nejsamostatnější, v oblasti, která je nám nejvlastnější. A přece i tu podléháme tlaku i vlivům společenského prostředí, v němž jsme vyrostli a žijeme, jehož výchovné vlivy na nás působily. Kdybychom pátrali, odkud máme ta a ta mínění, ty a ty názory, přesvědčili bychom se, že nám byly vštípeny buď rodinnou výchovou nebo ve škole, anebo že jsme si je osvojili při hovorech s přáteli, známými, na přednáškách, četbou novin, knih atd., zkrátka, že toho původního, ryze jen našeho, námi vymyšleného, je velmi málo a vše ostatní že vlastně za nás vymysleli jiní, že myslíme cizími myšlenkami a cizími hlavami. A podobně je tomu, i když běží o naše záliby a city. Naše záliby, popřípadě nezáliby pro určité kategorie jídel, věcí, květin, zvířat apod., naše sympatie, případně nesympatie pro určité kategorie lidí, povolání, stran, konfesí, národností byly v nás ve značné míře rozvinuty, rozdmýchány vanutím zálibových a citových vln, byly do nás vzářeny z našeho výchovného prostředí, i když někdy byly spolu též vytvořeny našimi vlastními zkušenostmi. Jako často myslíme cizími hlavami, tak i cítíme cizími srdci. A podobně je tomu, když běží o naše rozhodování. Jak často si v různých situacích nevíme rady a uchylujeme se o pomoc k různým autoritám, takže pak vlastně jednáme pod imperativem cizí vůle. Jako skrze předsudky za nás soudí jiní, tak skrze autoritu za nás chtějí jiní a my sami chceme cizími vůlemi. Přistupujeme nyní k rozsáhlé oblasti lidských činností, k oblasti jedincova vnějšího se projevoování. Je velmi málo takových jeho projevů, které by neprobíhaly pod nějakou sociální normou. Popište jeden den některého jedince. Co je na různých úkonech, vyplňujících tento den sociálního, předmětem zájmu sociologa? Ráno vstává v sedm hodin. Možná, že by si rád pohověl v teplé posteli, možná, že se cítí

unaven, možná, že je venku nečas a že by raději zůstal doma. Ale v osm hodin musí být v továrně, dílně, úřadu, ve škole. Už hodina jeho vstávání je určena normou jeho profesionální povinnosti. Pomíjím to, co se týká hmotné stránky jeho životního stylu, jeho oblečení, toho, jak snídá atd., o čemž jsem se zmínil již dříve a v čem je nutno řídit se příkazem různých norem hygienických, etiketních, estetických. Vyjde z domu. Trochu se opozdil a pospíchá. Rád by si zkrátil cestu a přešel ulici nejkratším směrem. Ale nesmí. Číhá na něho norma dopravního řádu, která mu určuje, kde smí přejít ulici. Potkává přátele, známé, představeného. Zdraví různým způsobem, podle ustálených, z vnějšku ukládaných zdvořilostních norem. Míjí obchod uzenářský či obchod lahůdkami. Vůně uzenin mu připomene, aby si koupil přesnídátku. Vstoupí do krámu, ale nesmí si prostě jen něco vybrat a odejít. Musí zaplatit. Co to znamená? Musí se podřídit normě hospodářského řádu, která říká: Práce za práci, hodnota za hodnotu! My ti dáme svou práci v podobě toho a toho našeho výrobku, a ty nám dáš svou práci v podobě ekvivalentu peněžního. Přejde do práce, do úřadu, do školy. Nemůže pracovat jakkoliv a cokoliv. Musí se řídit určitými výrobními pravidly, pracovním plánem, rozvrhem hodin. Musí podat výkon určité kvantity i kvality. To je určeno služebním řádem. Závisí na tom jeho kvalifikace i otázka jeho postupu. A musí při svém pracovním úkonu zachovat určitou solidaritu se spolupracovníky. Solidaritu hygienickou (nesmí kouřit, plivat po zemi, odhazovat pod stůl papír a zbytky své přesnídávky), solidaritu intelektuální (nesmí rušit ostatní v práci) i solidaritu mravní (zřetel na dobré jméno závodu, na stavovskou čest atd.). Tyto všechny nátlaky, to jsou sociální nátlaky a nepřestávají existovat, i když se jim spontánně podrobuje. Tak funguje stále pod nesčetnými společenskými normami. Vrací se z úřadu, z práce, domů. Jde mimo nádraží. Vzpomene si, že se chystá v neděli s rodinou na výlet a není si jist, kdy odjíždí vlak. Zastaví se na nádraží, aby se podíval na jízdní řád. Nemůže, chce-li na výlet, přijít na nádraží kdykoli. Musí se řídit jízdním řádem. Ty různé konkrétní řády, dopravní řád, jízdní řád, jednacím řád, služební řád, právní řád atd., jsou jen praktickým výrazem obecného skupinového řádu, bez něhož život skupiny není možný. Neboť skupina může žít jen pod zákonem sebeřízení. Tak se jeví téměř všechno naše chování jako chování pod řádem, pod zákonem, pod normou. Postihnout, jak jedinec, když jde po ulici, nakupuje v krámě, hovoří, úřaduje, zdraví, cestuje vlakem, platí daně, jde k volbám, koná vojenskou službu, navštěvuje divadlo, kostel, podrobuje se zkouškám atd., funguje pod normami různých konkrétních sociálních řádů, znamená dívat se na něho sociologicky. Dívat se na jevy sociologicky, znamená umět postihnout jejich geografické i sociální prostředí, jejich sociální strukturu, jejich sociálně psychickou vazbu, jejich specifickou sociální funkci a její výtvoř.